

27

ANTOLOGIJA
AMERIČKE PŘÍČE
XX VEKA

1

Biblioteka
SVETSKA KNJIŽEVNOST

Urednik
SIMON SIMONVIĆ

ANTOLOGIJA AMERIČKE PRIČE XX VEKA



Izbor i predgovor
DINA HRECAK

Preveli s engleskog
DINA HRECAK, BRANKO VUČIĆEVIĆ,
ALEKSANDRA TODOROVIĆ, VALENTINA S.
TOPALOVIĆ, VERA ILIĆ, STEVAN PETROVIĆ



TANESI 2018

Copyright © TANESI, 2018

PREDGOVOR

Danas je ostalo malo toga što se o Americi ne zna, od svakodnevnih životnih i političkih tema, do savremene kulture u svim njenim oblicima. Preko filmova i serija, kao i mnogih dela modernih umetnika, svaki segment američkog života lako nam je dostupan i, čini se, sveprisutan. Ovom *Antologijom* želimo da vas vratimo jedan vek unazad, u period koji je umnogome oblikovao sadašnju Ameriku. Predstavljamo vam dvadeset sedam priča od isto toliko autora, od kojih su neki svetski poznati pisci, poput Stajnbeka, Ficdžeralda, Hemingveja i Foknera, i pozivamo vas da se upoznate sa onima koji nisu toliko čuveni, ali ne i manje značajni, kao što su Edit Vorton, prva žena koja je dobila Pulicerovu nagradu, zatim Stiven Likok, Suzan Glaspel, Vilijam Din Haulz.

Priče su poređane po godinama rođenja pisaca, i žanrovski su vrlo raznolike. One su nastale u periodu od kraja devetnaestog do polovine dvadesetog veka, u burnom razdoblju koje je donelo dva svetska rata, ekonomsku krizu, borbu za prava žena i borbu protiv rasne diskriminacije, ali i dobu kada je nastao džez i osvojene nove društvene i lične slobode. To je ono vreme kada su tehnička dostignuća tek stidljivo postajala svakodnevnica, pa dok su prve priče iz ove antologije pisane pod svetlošću sveća, u kasnijim se već može primetiti izvesna naviknutost na električnu rasvetu i buku automobilske saobraćaja. Razlika između urbanog i ruralnog života bila je ogromna i, premda

je Divlji zapad bio osvojen nekih pola veka ranije, i dalje su postojale oblasti gde ljudska noga nije kročila. Dok je Džek London pisao o lovcima na zlato sa Klondajka, na neistraženom severu, O. Henri je objavljivao priče o sjaju i bedi tada već velikih gradova američkog istoka. U generaciji koja je došla posle njih, Ficdžerald se bavio dekadencijom modernog društva, dok je Džesi Stjuart pisao o zabačenim ruralnim zajednicama do kojih tehnologija još nije doprla.

Obilje tema i žanrova koji se mogu pronaći u ovoj knjizi, daju sveobuhvatnu sliku Amerike u prvoj polovini dvadesetog veka. Od najznačajnijih i danas najaktuelnijih, s jedne strane su one koje se bave socijalnim i rasnim pitanjima, položajem žena i moralnim načelima, a sa druge priče o misterioznom, fantastičnom i užasavajućem, o graničnim stanjima ljudskog uma i duše.

Od života siromaha i beskućnika, do života bogatog američkog plemstva, od umetnika do farmera, preko ubica, naučnika, ludaka, gotovo da ne postoji segment društva koji nije zastupljen u ovim delima. U svojoj četvorodelnoj priči „Božanstvenost” Šervud Anderson pripoveda o tri generacije jedne porodice iz Ohaja, i opisujući njen pad, do apsurdna dovodeći izvikanu ideju „američkog sna”. On sa jedne strane svojim likovima ostavlja sve mogućnosti ovog sveta, ali ih s druge sputava njihovim unutrašnjim nesavršenostima. U grotesknom maniru koji povremeno tera na smeh, Anderson vrlo precizno i sa zavidnom pronicljivošću oblikuje sudbine običnih ljudi, poput onih sa kojima se susrećemo svakog dana.

Koliko su Andersonovi likovi svesni svojih mana i bore se sa okolnostima u kojima su se zatekli, toliko likovi Edit Vorton u satiri „Oporavak” nemaju dodira sa realnošću. Ona piše o visokom društvu koje je izvan svakodnevnih briga, o umišljenim umetnicima i njihovim verovatno još umišljenijim kritičarima i poštovaocima. Pred njih ona lukavo postavlja ogledalo u kome mogu da vide pravu sliku sebe, ukoliko to žele. U tom ogledalu, njihov naizgled bezbrižni svet najčešće se ruši.

O. Henri na humorističan način obrađuje nevolje i ne-
daće koje čine život. „Policajac i himna“ se čita uz smeh
dok glavni junak, beskućnik, pokušava na sve moguće
načine da završi u zatvoru, i tako izbegne oštru njujorš-
ku zimu. Svojim vrcavim stilom on tera čitaoca da navija
za kriminalca, sve do tačke preokreta gde prestaje smeh i
počinje suočavanje sa sobom, sopstvenim izborima i greš-
kama. Duboko unutarnje preispitivanje, tema je i Hemin-
gvejevih „Snegova Kilimandžara“. Kroz unutrašnji nara-
tiv čoveka na samrti, on prikazuje život proživljen punim
plućima, ali i prožet razočaranjem i besmisлом.

Ovaj period američkog stvaralaštva obeležen je i osvaja-
njem divljine, gde posebno mesto pripada Džeku Londonu
sa pričom „Zapaliti vatru“, koja se smatra jednom od nje-
govih najboljih. Opisujuću okrutnu lepotu dalekog severa,
gde jedna naizgled bezazlena greška može koštati života,
on nemilosrdno prikazuje koliko je čovek mali u odnosu
na prirodu. Nasuprot divljini prirode, Širli Džekson istra-
žuje divljinu, ili bolje reći divljaštvo, u samom čoveku. U
priči „Lutrija“ čija se radnja odvija u jednom zabačenom
selu, ona uvodi čitaoca u svet zastarelih običaja za koje se
lako može pomisliti da ne pripadaju modernom društvu.
Obesmišljeni paganski ritual, kome niko više ne zna svrhu,
odvija se po inerciji života male zajednice, i nagoni na pita-
nje koliko čovek zaista može da se udalji od svojih korena.

Sledeća važna karakteristika književnosti ovog doba
jeste multinacionalnost. U zemlji u koju su se naselili pri-
padnici skoro svih naroda sveta, što milom, što silom,
u državi koja je imala robovlasništvo, socijalna i etnička
trenja neminovno su velika. Borba protiv rasizma i rasne
segregacije, osvajanje ravnopravnosti i jednakosti pred
zakonom, našli su svoje mesto i u književnosti ovog raz-
doblja. Langston Hjuz jedan je od prvih i najglasnijih za-
govornika ovog pokreta. Njegova pripovetka „Kora bez
stida“, pored sve surove realnosti života Afroamerikana-
ca, prvenstveno odiše rasnim ponosom i nesalomivošću
duha. On ukazuje na to da mirenje sa životnim okolnosti-
ma nije predaja, i da svako ima pravo na svoje „ja“ koje

se ne gubi ni na najnižem društvenom položaju. Možda, čak, na tom položaju najbolje dolazi do izražaja. Sitničavi i skučeni um nikada nije odlika rase, kao što to nisu ni obrazovanje i društveni uticaj. Na topao način, Hjuze nas uči tome da je razumevanje i briga o drugom najvažnija odlika koju čovek može imati.

Rasizmom se bavi i Stiven Krejn u alegoričnoj priči „Tamnobraon pas“. Pričom o dečaku koji usvaja malog psa i dovodi ga kući, Krejn zapravo opisuje odnos između oslobođenih robova, i mlađe i starije generacije bivših robovlasnika. Pokazujući da se zakoni mogu promeniti preko noći, ali ljudska psiha i navike ne, autor opisuje period u kome se svi akteri navikavaju na nove društvene uloge. Njen očekivano tragični kraj, samo je pokazatelj toga kako svaka korenita promena ima svoju cenu.

Pored problema crnačke zajednice, u ovoj antologiji nalazi se i priča koja se bavi obespravljenim položajem Indijanaca. „Biser“ Džona Stajnbeka uvodi nas u svet drastičnih socijalnih razlika, gde privilegovani nalaze opravdanje za svoju pohlepu, vođeni uverenjem u sopstvenu nadmoć. Pred njima, oni na najnižoj lestvici primorani su da brane sreću i dostojanstvo, a na kraju, i goli život.

Paralelno sa osvajanjem rasne ravnopravnosti, odvijala se i borba za prava žena. Nepravедno zanemarene, američke književnice ove epohe donose nov i neočekivan pogled na mnoga društvena i ljudska pitanja koja su i danas jednako aktuelna. Mnoge od njih smatraju se pionirkama feminizma i nosiocima novog društvenog talasa koji je nastupio 1920-ih. Prva književnica koja se javlja u ovoj antologiji, Kejt Šopin, sa svojom najboljom i izuzetno kontroverznom pričom „U jednom satu“, vešto nas uvodi u unutarjni svet jedne obične žene s kraja XIX veka, koja prima vest o pogibiji svog supruga. Na svega dve-tri stranice, Šopin pokazuje svu snagu i svu krhkost ljudskog bića i otkriva one skrivene, često društveno neprihvatljive i nepodobne misli koje svaki pojedinac ima. Na drugoj strani ovog stilskog spektra nalazi se britka, dovitljiva i satirična proza Doroti Parker, koja je stvarala više od dve

decenije kasnije. „Telefonski poziv“ je esencijalno ženska priča, koja u isti mah odiše očajanjem i tera na smeh. Verovatno ne postoji žena koja se ne može pronaći barem u nekom segmentu ovog humorističnog prikaza vanvremenske teme – žene koja čeka. Obe ove književnice, svaka na svoj način, u nekoliko veštih poteza oslikavaju period u kome su stvarale, a koji je ujedno i platno i okvir za živote i misli njihovih junakinja. Iako govore različitim jezikom i imaju različite senzibilitete, one u suštini teže istom – da što vernije prikažu unutrašnji svet ljudskog bića koji je u sukobu, otvorenom ili ne, sa društvenim normama, pravilima ponašanja i, najčešće, očekivanjima drugih.

Jedina ljubavna pripovetka u ovoj antologiji, „Na galebovom putu“, na prvo čitanje je pitka, romantična priča o nemogućoj ljubavi. Međutim, većina savremenih kritičara zastupa tezu da njeni protagonisti ne moraju biti muškarac i žena, već dve žene, jer ju je Vila Kader napisala vešto izbegavajući da odredi pol pripovedača. U romantičarskom stilu koji više pripada piscima nekih ranijih epoha, ona je ostavila prostor za dvojako tumačenje svog dela i time suptilno ponudila alternativu, ili se čak i suprotstavila prihvaćenoj socijalnoj konvenciji. U prevodu se ova suptilnost donekle gubi zbog ograničenja samog jezika, tako da pokušajte da je pročitate iz ove druge perspektive, gde jedna žena govori o svojoj ljubavi prema drugoj.

Takođe iz ženskog pera, svoje mesto u ovoj knjizi našla je i filozofska priča o moralu i ljudskoj slabosti, „Najveće dobro za najveći broj“ Gertrude Aterton. Postavivši svoje likove u naizgled bezizlaznu situaciju, Aterton postavlja nekoliko dalekosežnih pitanja savremenog doba – Da li naučna dostignuća treba i mogu da utiču na moral čoveka? Da li hladan *ratio* može da prevagne nad savešću? Kakva je priroda odgovornosti onoga ko u svojoj šaci drži ljudski život? I koja je, na kraju, vrednost tog života, onoga ko odlučuje i onoga o kome se odlučuje? U ovoj priči, autorka napada krutu i neospornu logiku svog glavnog junaka čistom ljudskošću, a rezultat te borbe ostavljen je čitaocu da ga pronađe.

U ovoj antologiji možete pročitati i nekoliko priča iz žanra horora i misterije. Za sve ljubitelje ovog književnog pravca, tu je neizostavni H. F. Lavkraft, sa pričom „Mačke Ulthara“. Pored njega možete pronaći i manje poznatog, takođe izvrsnog, Roberta V. Čejmbersa, majstora horora i južnjačke gotike. Njegova priča „Majstor za popravku reputacija“ svojevrsan je nastavak dela „Kralj u žutom“ koje ga je proslavilo, a po čijim je motivima rađena popularna serija „Pravi detektiv“. Čejmbers nas neosetno uvodi u unutarnji svet umno poremećenog čoveka, i navodi da istražujemo granice normalnosti, sve dok ne shvatimo da smo, zajedno sa glavnim junakom, zalutali u oblast gde pravila više ne postoje.

Tu je, zatim, i „Odaja na jugozapadu“, Meri E. Vilkins Friman, klasična priča o duhovima i ukletoj kući, motivima koji će tek u decenijama koje slede postati opšte mesto ovog žanra.

„Čudesna priča Bendžamina Batona“ iz pera F. Skota Ficdžeralda, po kojoj je nastao istoimeni film, upoznaje nas sa životom čoveka koji se rađa star, a umire mlad. Misterija njegovog obrnutog starenja (ili podmlađivanja) više je nalik nekom eksperimentu, kako književnom, tako i psihološkom, koji nam jasno pokazuje sa kakvim se tegobama susreće i kakve kompromise mora da napravi čovek koji je drastično različit od sveta u kome živi. Gde takav lik pobeđuje, gde gubi, i na čemu se slama ne bi li ostavio svoj trag u vremenu, sve su to pitanja na koja ova pripovetka nudi odgovore.

Mitološke i magijske teme, kao i one iz narodnih predanja, takođe su privukle pažnju američkih pisaca. Svestrani Mark Tven je pred kraj karijere napisao pripovetku „Evin dnevnik“, po biblijskim motivima iz života Adama i Eve. Njegov humoristički prikaz nastanka sveta i prvih ljudi, ispričan iz Evine vizure, jednako je smeo koliko i pronicljiv. Interesantno je kako je Tven ženskom principu dodelio sposobnost radosti, uživanja u lepoti, razumevanja i saosećanja, radoznalosti i brige, dok je hladnu racio-

nalnost i ozbiljnost koje deluju suvoparno, prikazao kao tipično muške.

Za kraj ostavljamo jednu satiričnu, otrežnjujuću priču, „Srećan Božić“ koju je napisao Stiven Likok. Njegov protagonista u noći uoči Božića razgovara sa dvojicom fiktivnih likova, Ocem Vremenom i Božić Batom, o davno prohujalim vremenima kojih se seća sa setom, kao i o sadašnjici koja se čini grubom i okrutnom. Dok je Otac Vreme predstavljen kao mudrac koji blagonaklono gleda na kratki ljudski život i sve njegove nijanse iz perspektive besmrtnog bića, Božić Bata, koji pati od posttraumatskog stresa, na simboličan način pokazuje patnju otuđivanja karakterističnu za savremeno doba.

Svojom raznovrsnošću i širokim dijapazonom tema, ovih dvadeset sedam priča pozivaju vas na svojevrсно putovanje kroz pedeset godina stvaralaštva najboljih i najznačajnijih američkih pisaca. Pozivaju vas da istražite velike gradove i pokorite divljinu, da se nasmejete, ali i da se stresete od jeze. Možda ćete na tom putu otkriti i zavoleti neke pišce za koje ranije niste čuli, možda ćete one svetski poznate doživeti na drugačiji način. Nadamo se da ćete uživati u čitanju ovih pripovedaka, barem koliko smo i mi uživali praveći ovaj izbor.

Dina Hrecak

MARK TVEN

EVIN DNEVNIK

S ubota.

Postojim skoro ceo jedan dan. Stigla sam juče. Tako mi se barem čini. I mora da je tako, jer ako postoji dan pre jučerašnjeg, ja nisam bila tu kada se on desio, inače bih ga se sećala. Moguće je, naravno, da se dan pre jučerašnjeg desio, a da ga ja nisam primetila. Dobro sad; od sada ću paziti, i ako se dogode neki dani pre jučerašnjeg, zapamtiću ih. Najbolje će biti da krenem ispočetka i da ne dopustim da ova beleška postane zbunjujuća, jer mi neki instinkt govori da će jednoga dana ovi detalji biti važni istoričarima. Zbog toga što se osećam kao eksperiment, osećam se upravo kao eksperiment; prosto je nemoguće da se neko oseća kao eksperiment toliko mnogo koliko ja to osećam, i zbog toga sam sve više ubeđena da je to upravo ono što ja JESAM – eksperiment; samo eksperiment, i ništa više od toga.

Dakle, ako sam ja eksperiment, da li sam ceo eksperiment? Ne, ne mislim da jesam; mislim da je i sve ostalo deo njega. Ja sam njegov glavni deo, ali čini mi se da je i sve ostalo deo ovog opita. Da li je moj položaj osiguran, ili moram da ga posmatram i brinem o njemu? Možda je ovo drugo. Neki instinkt mi govori da je unutrašnja opreznost cena vrhovne nadmoći. (Ovo je dobar izraz, rekla bih, za nekog ko je ovako mlad.)

Danas sve izgleda mnogo bolje nego što je izgledalo juče. U žurbi da se sve završi juče, planine su ostavljene u prilično neurednom stanju, a neke ravnice su bile toliko zatrpane đubretom i otpacima, da su neki njihovi delovi veoma uznemiravali. Plemenita i lepa umetnička dela ne bi trebalo da se stvaraju na brzinu; a ovaj veličanstveni novi svet je zaista plemenito i lepo delo. I neosporno je

čarobno blizu toga da bude savršen, ne uzimajući u obzir brzinu kojom je napravljen. Na nekim mestima ima previše zvezda, na drugim ih nema dovoljno, ali to se bez sumnje može lako ispraviti. Mesec se prethodne večeri oslobodio i skliznuo iz cele postavke – bio je to veliki gubitak; srce mi se cepa samo kad na to pomislim. Ne postoji nijedna druga stvar među ukrasima i ornamentima koja bi se po lepoti i završnoj obradi mogla uporediti sa njim. Trebalo je da bude bolje privezan. Kada bismo samo mogli da ga ponovo vratimo na mesto...

Ali, naravno, nije moguće reći gde je otišao. Uz to, ko god da ga pronađe, sakriće ga; znam to zato što bih i ja učinila isto. Verujem kako mogu da budem iskrena po svim drugim pitanjima, ali već sada počinjem da uviđam da je srž i suština moje prirode ljubav prema svemu lepom, strast prema lepom, i da ne bi bilo poželjno da mi na čuvanje bude poveren mesec koji pripada nekom drugom biću, a da ono ne zna da je mesec kod mene. Mogla bih da se odreknem meseca koji bih pronašla usred dana, jer bih se plašila da me neko nije video; ali ako bih ga pronašla u mraku, sigurna sam da bih smislila nekakav izgovor da ne pominjem kako sam ga našla. Jer ja veoma volim mesece, oni su tako lepi i romantični. Volela bih kada bismo ih imali pet ili šest; onda nikada ne bih odlazila na spavanje; nikada se ne bih umorila od ležanja na mahovinom prekrivenoj obali i posmatranja tih meseca.

I zvezde su dobre, takođe. Volela bih da mogu da dohvatim neke od njih i zadenem ih u svoju kosu. Ali, čini mi se da to nikada neću moći. Iznenadili biste se kada biste saznali koliko su one daleko, jer uopšte tako ne izgleda. Sinoć, odmah nakon što su se pojavile, pokušala sam da oborim nekoliko njih štapom, ali nisam mogla da ih dohvatim, što me je zapanjilo; zatim sam ih gađala grumenjem zemlje dok se nisam izmorila, ali nisam uspela da pogodim nijednu. Zato što sam levoruka i ne umem dobro da nišanim. Čak i kada bih uputila hitac ka nekoj u koju zapravo nisam ni nameravala da gađam, nisam ni nju uspevala da pogodim mada sam bila blizu, i videla sam